

Полевікова, О.Б. Проблеми компетентнісного підходу до виховання мовної особистості дитини дошкільного віку [Текст] / О.Б. Полевікова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Вип. 33, ч.1. – С.232-238.

УДК 37.016:81-028.31 (075.8)

ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИХОВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Полевікова Ольга Борисівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
Херсонський державний університет*

Постановка проблеми. На сучасному етапі свого розвитку освіта України зазнає радикальних змін. Упродовж останнього десятиріччя в концептуальних підходах до її розбудови все виразніше утверджуються цінності гуманістичної педагогіки.

Перетворення традиційної системи освіти на особистісно-орієнтовану вимагає пошуку нових підходів до формування змісту освіти, визначення її структури, а загалом – до управління навчально-виховним процесом на нових методологічних і теоретичних засадах. Зрозуміло, що зазначені процеси стосуються і дошкільної освіти як вихідної ланки становлення особистості.

Так, сьогодні ми маємо досить чітко окреслену законодавчу базу дошкільної галузі: „Національну доктрину розвитку освіти” (2002 р.), „Закон про дошкільну освіту” (2001 р.), „Базовий компонент дошкільної освіти” (1999 р.), Базову програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (2008), у яких відображено тенденції до її гуманізації, передбачено заходи, спрямовані на забезпечення умов для збалансованого фізичного, розумового, емоційно-вольового, морального і соціального розвитку дітей, накреслено орієнтир на виховання особистості, здатної до самореалізації.

При цьому оновлення змісту дошкільної освіти, розробка нових її стандартів першочергово пов'язуються з реалізацією компетентнісного підходу, відповідно до якого знання визнаються не самоцінними, а лише засобом набуття особистісних сенсів, орієнтування у соціокультурному довіллі, способом засвоєння діяльності, необхідної для становлення особистості.

У сучасній лінгводидактиці компетентнісний підхід реалізується через систему певних позицій та принципів відповідно до мети – виховання мовної особистості, тобто формування особистості, яка адекватно, доречно, вільно і творчо використовує мову в різних ситуаціях буття для реалізації власних мовленнєвих завдань [5, с. 168].

Наукові дослідження з методики навчання рідної мови нового тисячоліття значно розширюють перелік основних компетенцій, визначених фундатором вітчизняної галузі дошкільної лінгводидактики академіком А.М.Богущ. Найвний термінологічний розвій, на нашу думку, не завжди, по-перше, відповідає реальному статусу сучасного дошкільного дитинства; по-друге, дозволяє ефективно організувати педагогічний процес у дошкільному навчальному закладі.

Аналіз основних досліджень, публікацій у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Компетентнісний підхід як до розвитку особистості, так і до процесу її навчання і виховання, за дослідженнями дійсного члена АПН України А.М.Богущ, на сучасному етапі розвитку науки і освіти виокремився у структурі полікритеріального підходу (Н. Бібік, Є. Божович, В. Болотова, І. Зимня, Д. Ізаренкова, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Локшина, А. Маркова, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Як і будь-яке нове явище (термін, поняття, підхід, методика і т. ін.), що з'являється у науковому обігу, компетентнісний підхід викликав гостру дискусію. Полеміці підлягали такі поняття, як компетентність і компетенція, ключові компетенції, мовна, мовленнєва і комунікативна компетенції та методика їх формування [4, с. 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Модернізація навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, спрямована на реалізацію ідей особистісно-орієнтованої педагогіки, яка передбачає індивідуальний підхід як при проведенні занять так і у повсякденному житті дитини, і проголошена в новій Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», має спиратись на дієві засоби її реалізації; мати чітко окреслений термінологічний апарат, зокрема, стосовно лінгводидактики, з опорою на теорію мовленнєвої діяльності (О.О. Леонт'єв), яка розглядає мовленнєве спілкування у двох аспектах: як мовленнєву діяльність і як інтеракцію (взаємодію) тобто інтеракційну діяльність.

Мета статті: визначити проблеми компетентнісного підходу до виховання мовної особистості дитини дошкільного віку в контексті вимог до оновленого змісту освіти, відображених у державній програмі «Я у Світі».

Реалізації зазначеної мети, на нашу думку, сприятиме розв'язання **таких завдань:**

- 1) здійснити аналіз сучасних досліджень в аспекті окресленої проблеми;
- 2) з'ясувати зміст основних дефініцій стосовно компетентнісного підходу в навчанні дітей дошкільного віку рідної мови;
- 3) окреслити перспективи щодо шляхів розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням мовної та мовленнєвої компетенції дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Базова програма «Я у Світі» орієнтує педагогів на формування основ компетентності дошкільника «(розвиток досвіду, який допомагає дошкільникові розв'язувати проблеми у незвичних умовах, здобувати нову інформацію, набувати мобільності; формування здатності діяти адекватно, конструктивно, ефективно в різних життєвих ситуаціях; виховання вміння приймати свідомі рішення, задовольняти свої соціальні та індивідуальні потреби)» [1, с. 6-7].

Учені визначають мовну компетенцію як

- «сукупність конкретних умінь, які необхідні члену мовної спільноти для мовленнєвих контактів з іншими та оволодіння мовою як навчальною дисципліною» (А.П.Васильєв);
- «знання одиниць мови всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного), які будуть використані як будівельний матеріал для породження/впізнання висловлювань у процесі формування комунікативної компетенції того, кого навчають в обсязі, що передбачався метою навчання» (Д.І.Ізаренков);

○ психологічну систему, що об'єднує два основних компоненти: мовленнєвий досвід, набутий дитиною у процесі спілкування і діяльності; знання про мову, які засвоює дитина у процесі організованого навчання (С.Д. Божович).

У роботах В.О.Звегінцева, О.О.Леонтєва використовувався поняття комунікативної компетенції у напрямку його розширення. В останні роки лінгвісти вживають обидва терміни (мовна та комунікативна компетенція), розуміючи здебільшого мовну компетенцію як складову частину комунікативної або не проводячи в межах зазначеного поняття, коли воно використовується самостійно, диференціації між знаннями та вміннями, на необхідності якої наголошував Н.Хомський [4, с.7]. Поряд із цим поняттям у сучасній науковій літературі поширені й інші, які характеризують у різних аспектах мовну компетенцію – мовна / мовленнєва здатність, мовна особистість (Г.І.Богін, Ю.М.Караулов, Л.М.Паламар, М.І.Пентиліук та ін.), мовленнєва особистість (М.С.Вашуленко).

Надзвичайно важливими є погляди на змістовий аспект, види і провідні фактори формування мовної компетенції у дітей дошкільного віку А.М.Богущ, викладені в авторських тематичних програмах «Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку» та «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти».

У мовленнєвій діяльності учений розрізняє **мовну і мовленнєву компетенції** [5, с.75].

Мовна компетенція – це засвоєння та усвідомлення мовних норм, що історично склались у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови.

Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й правильно використовувати мову на практиці (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), послуговуватися при цьому як мовними, так і позамовними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами виразності мовлення [5, с.75].

Мовленнєва компетенція дошкільників має таку змістову характеристику:

Лексична компетенція – це запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, правильне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Фонетична компетенція – правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоєпічних норм, наголосів; добре розвинений фонематичний слух, що дає змогу диференціювати фонем; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Грамматична компетенція – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм.

Діалогологічна компетенція – це розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання й звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні розповіді.

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Кожний вид компетенції має базисні вікові характеристики [5, с.186].

За визначенням проф.К.Л.Крутії, *комунікативна компетенція* охоплює знання необхідних мов, оволодіння способами передачі інформації, уміннями слухати й розуміти іншого, це здатність до міжкультурної взаємодії; сукупність знань, умінь і навичок в галузі вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття й відбиття дійсності в різних ситуаціях спілкування [7, с.17].

У дослідженні Н.І.Луцан обґрунтовується необхідність формування *мовленнєво-ігрової компетенції*, яку автор розуміє як комплексну характеристику особистості, полікомпонентний утвір, чинниками якого виступають діалогічна, монологічна, когнітивно-мовленнєва, виразно-емоційна, оцінно-етична, театральна-ігрова та ігрова компетенції [6, с.27].

У змісті художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку виявлено такі компетенції:

Когнітивно-мовленнєва компетенція - наявність певних знань у дітей про письменників та їхні твори в межах програми вікової групи; здатність відтворити зміст знайомих творів, назвати автора твору, впізнати твір за його уривком чи ілюстрацією, прочитати напам'ять вірш; пригадати загадки, прислів'я, скоромовки, лічилки.

Виразно-емоційна компетенція - вміння виразно та емоційно передати зміст художнього твору, дотримуючись адекватних засобів виразності й вдало їх поєднуючи.

Поетично-емоційна компетенція - здатність дітей виразно читати вірші, здійснювати елементарний художній аналіз віршів (знаходити повтори голосних і приголосних звуків, римовані рядки, добирати римовані слова тощо).

Оцінювально-етична компетенція - здатність дитини свідомо аналізувати поведінку героїв художнього твору, висловлювати своє ставлення до них, мотивувати моральні на естетичні оцінки.

Театральна-ігрова компетенція - це наявність у дітей умінь і навичок самостійно розігрувати зміст знайомих художніх творів у театралізованих іграх, іграх-драматизаціях, іграх за сюжетами літературних творів, інсценувати твори в театральних виставах [3, с.75-76].

Окремо варто зупинитися на характеристиці мовної компетенції А.М.Богущ: «Це явище є інтегративним, воно охоплює низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, настанов щодо успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Сформована мовна компетенція може бути тільки в дорослої людини, яка знає і володіє мовними одиницями і категоріями, знає орфоєпічні та орфографічні правила. Стосовно дітей дошкільного віку може йтися лише про мовленнєву компетенцію [5, с.75]».

Це твердження відповідає класифікації рівнів розвитку мовної особистості, запропонованої сучасним лінгвістом Г.І.Богіним [2].

Перший рівень дослідник назвав рівнем мовної правильності, коли дитина оволодіває певною мовою з її елементарними правилами. Цей рівень відповідає мовленнєвому розвитку дитини п'яти-шести років. На другому рівні, рівні інтеріоризації, відбувається формування апарату внутрішнього мовлення і він відповідає старшому дошкільному віку – молодшому шкільному (іноді – підлітковому, 10-11 років). На рівні насиченості, третьому, відбувається диференційоване використання мовних засобів усіх відомих підмов. Це ідеал, якого можна досягти на вершині мовної шкільної освіти, але вдається це окремим учням. Цей рівень характерний для 15-16 річних дітей.

На останніх рівнях – рівні адекватного вибору та адекватного синтезу – мовна особистість одержує можливість у повсякденному спілкуванні досягати ефектів, які є прерогативою художньої літератури. Це рівень мовної освіти вищої школи.

Найвищими рівнями формування мовної особистості і виявом мовної культури є рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією тощо) та рівень мовного іміджу соціальних ролей.

Отже, науковці погоджуються з існуванням у дошкільному віці нульового (вербально-семантичного) рівня (Ю.М.Караулов), або першого рівня мовної правильності (Г.І.Богін). Тобто йдеться про термінологічну неузгодженість.

Нас цікавить нульовий (вербально-семантичний) рівень, який ґрунтується на окремих словах як одиниць вербально-асоціальної мережі, причому відношення між ними охоплює всю різноманітність їх парадигматичних, синтагматичних, дериваційних та інших зв'язків у їх сукупності. Проф. К.Л.Крутії пропонує в нульовому рівні виокремити чотири підрівні: неусвідомлена мовна некомпетенція, усвідомлена мовна некомпетенція, усвідомлена мовна компетенція, неусвідомлена мовна компетенція і прогнозує: «Вочевидь, для того щоб дитина старшого дошкільного віку вийшла на нульовий (вербально-семантичний) рівень формування мовної особистості, необхідне поступове просування за визначеними підрівнями, адже кожний із попередніх є ґрунтом для наступного [5, с.75]».

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» прояв мовленнєвої активності є одним із показників розвитку компетентної особистості.

Отже, постає проблема: яким чином, якими формами, засобами вихователю реалізувати завдання програми, зважаючи на термінологічний розвій компетентностей. Це завдання і для лінгводидактів, і для практиків. Адже нова програма є чинною в сучасному просторі дошкільної освіти України і вимагає від органів управління контролю за її виконанням.

Висновки. Таким чином, сьогодні ще не виявляється можливим дати точне визначення переліку видів компетенції, тому йдеться про деяку сукупність видів компетенції особливо актуальних для створення понятійного апарату дошкільної лінгводидактики. Незважаючи на різницю у визначеннях поняття «ключові компетенції», їх поєднує, насамперед, те, що це сукупність або універсальна система знань, умінь, навичок, здатностей, що вийшла до особистісного досвіду дитини дошкільного віку і забезпечує якість або успіх у діяльності під час розв'язання тих або інших життєвих проблем або ситуацій. Важливим є положення про те, що ключові компетенції – це особисті цілі дитини, особистісний зміст її освіти.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці концептуальних положень реалізації мовленнєвого компоненту Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» на засадах компетентнісного підходу.

Список літератури:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Богин Г.И. Типология понимания текста / Г.И. Богин. – Калинин: КГУ, 1986. – С.19-49.
3. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. - 304 с.
4. Богуш А.М. Формування професійно-комунікативної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред.) та інші. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2009. – Випуск 31. – С. 6-13.
5. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
6. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник / А.М.Богуш, Н.І.Луцан. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 256 с.
7. Крутії К.Л. Ключові компетенції дітей дошкільного віку як результат якісної освіти // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: збірник наукових праць. Матеріали V Міжнародних педагогічних читань. – Херсон, 2009. – С.16-18.

Резюме. У статті окреслено проблеми компетентнісного підходу до виховання мовної особистості дитини дошкільного віку в контексті вимог до оновленого змісту освіти, відображених у державній програмі «Я у Світі». Автор здійснює аналіз сучасних досліджень; з'ясовує зміст основних дефініцій стосовно компетентнісного підходу в навчанні дітей дошкільного віку рідної мови; окреслює перспективи щодо формування мовної та мовленнєвої компетенцій дитини дошкільного віку.

Ключові слова: мовна та мовленнєва компетенція, компетентнісний підхід, дошкільна лінгводидактика.

Резюме. В статье обозначены проблемы компетентностного подхода к воспитанию языковой личности ребенка дошкольного возраста в контексте требований к обновленному содержанию образования, отраженных в государственной программе «Я в Мире». Автор осуществляет анализ современных исследований; выясняет содержание основных дефиниций относительно компетентностного подхода в обучении детей дошкольного возраста родному языку; очерчивает перспективы относительно формирования языковой и речевой компетенций ребенка дошкольного возраста.

Ключевые слова: языковая и речевая компетенция, компетентностный подход, дошкольная лингводидактика.

Resume. The problems of competency approach to language education of the child of preschool age are outlined in the article in context of the requirements for the updated content of education reflected in the state program “I am in the world”. The author analyzes current research, establishes the basic definitions regarding the content of competences in teaching native language to preschool aged children and outlines the prospects for creating language and speech skills of the children of preschool age.

Keywords: language and speech competence, competence approach preschool linguodidactics.

Відомості про авторів:

Полєвікова Ольга Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Херсонського державного університету.

Полєвіков Ігор Олександрович – аспірант кафедри педагогіки і психології Херсонського державного університету.

Домашня адреса
Домашній;
моб. телефон
E-mail

73005, м. Херсон, вул.28 Армії, буд.4-А, кв.24
(0552) 31-31-08;
097-30 000-77
polevikov@list.ru